Research Article; Received: 2025-05-14; Revised: 2025-08-16; Accepted: 2025-09-01.

การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง เชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี

An Analytical Study of Phra Ban Krang Buddhist Art in the Context of Local History in Suphan Buri Province

พระครูสุนทรสีลสัมบัน*[1], พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ[2], พระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป[3]

Phrakhrusunthonsilasamban[1], Phramahasupawat Ṭhānavuḍḍho[2], Phrajaroenphong Dhammadīpo[3]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

Buddhapanya Sri Dvaravati Buddhist College

First /Corresponding Author, E-mail: todlong261@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ประวัติความเป็นมาและแบบพิมพ์ของการสร้างพุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 2) วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 3) ถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสารโบราณ หลักฐานทางโบราณคดี ตำนานท้องถิ่น รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. พระบ้านกร่างมีต้นกำเนิดในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20-22) และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สงครามในยุคนั้น ถูกค้นพบในกรุวัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคมี 4 พิมพ์หลัก ได้แก่ พิมพ์ใหญ่ พิมพ์ขุนแผน พิมพ์นางพญา และพิมพ์ลีลา ซึ่งสะท้อนแนวคิดทางพุทธศิลป์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอู่ทองและศิลปะอยุธยา ในแง่ของความเชื่อทางศาสนา พระบ้านกร่างได้รับการเคารพบูชาในฐานะวัตถุมงคลที่มีพุทธคุณด้านแคล้วคลาด

ป้องกันภัยและเมตตามหานิยม 2. การบูชาพระบ้านกร่างมีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญ เช่น ไตรลักษณ์ พรหมวิหาร บุญกิริยาวัตถุ หิริโอตตัปปะ ซึ่งแสดงถึงคุณค่าทางศาสนาและจิตวิญญาณของชาวพุทธ 3. การถ่ายทอดคุณค่าของพระบ้านกร่างผ่านการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือนและความเป็นจริงเสริม และโครงการอนุรักษ์สำหรับเยาวชนเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์และโบราณคดีสามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่และส่งต่อไปยังคนรุ่นหลังอย่างยั่งยืน องค์ความรู้จากการวิจัยพบว่า พระบ้านกร่างเป็นพระเครื่องสำคัญที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์ ถ่ายทอดคุณค่าอย่างเป็นระบบ โดยแต่ละมิติสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในเชิงวัตถุ (พระเครื่อง) และนามธรรม (ความเชื่อ ศรัทธา คุณธรรม)

คำสำคัญ: พุทธศิลป์; พระบ้านกร่าง; ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น; จังหวัดสุพรรณบุรี

Abstract

This research article aims to 1) analyze the history and typography of the creation of the Buddhist art of the local history, 2) analyze the connection between the creation of the Phra Ban Krang and the teachings in the Buddhist scriptures, and 3) convey the value of the Buddhist art of Phra Ban Krang that appears in the local history of Suphan Buri Province. There is qualitative research. Research tools include structured in-depth interview. The data collection consists of studying ancient document, archaeological evidence, local legend, and interview with 19 key informants. The data are analyzed using content analysis.

The findings reveal that 1) Phra Ban Krang originated during the Ayutthaya period (20th–22nd Buddhist centuries) and associated with war of that era. These amulets are discovered in the Phra Ban Krang reliquary at Wat Ban Krang, a historical Buddhist center in the region. The four major types of Phra Ban Krang amulets: Phra Pim Yai, Phra Khun Paen, Phra Nang Phaya, and Phra Leela, reflect artistic influences from U-Thong and Ayutthaya styles. 2) Phra Ban Krang amulets are revered as sacred objects believed to provide protection, safety, and loving-kindness. Their

veneration is closely linked with key Buddhist doctrines such as the Three Characteristics (Tilakkhaṇa), the Four Divine States (Brahmavihāra), the Threefold Merit-making Practices (Puññakiriyā-vatthu), and moral shame and fear of wrongdoing (Hiri-Ottappa), all of which express the ethical and spiritual values of Buddhist adherents. 3) The transmitting the cultural and spiritual values of Phra Ban Krang amulets, including museum exhibitions, the establishment of learning centers, and the use of digital technologies such as AR/VR and interactive activities. These strategies aim to make knowledge of Buddhist art and archaeology accessible to youth and the general public, ensuring that Phra Ban Krang amulets are not merely ancient artifacts, but enduring cultural and religious heritage for future generations. The knowledge from the research shows that Phra Ban Krang is an important amulet that connects history, art, Buddhism, and conservation convey values systematically, with each dimension being related holistically, both in terms of objects (amulets) and abstractions (belief, faith, virtue).

Keywords: Buddhist Art; Phra Ban Krang; Local History; Suphan Buri Province

บทนำ

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธศาสนาได้อยู่ในความดูแลของกษัตริย์โดยเฉพาะผู้ที่ทรงเลื่อมใส เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อประมาณปี พ.ศ. 218 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 ณ นครปาฏลีบุตร หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้วได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนา 9 สาย ในจำนวนนั้นพระโสณะและพระอุตตระเป็นสายหนึ่งที่ได้นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2552) ในยุคนี้นอกจากจะใช้สื่อบุคคลซึ่งเป็นสื่อที่สำคัญตลอดมาแล้ว ยังมีสื่อทางศิลปะที่ยิ่งใหญ่ตามมาอีกด้วย เช่น พระปฐมเจดีย์ ฯลฯ บรรดาพระบรมธาตุทั่วแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนสร้างตามคติเดียวกัน คือ การสร้างเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมและทรงประดิษฐานนิพพานธรรมไว้เป็นปึกแผ่นในนครนั้น ๆ ยอดพระบรมธาตุประดิษฐานบนบัวรอง คือ พระนิพพาน เป็นธรรมอันเป็นยอดแห่งธรรม พระบรมธาตุที่มียอดบริวารสี่

ยอด หมายถึง อริยสัจ 4 แต่คนสมัยหลังไม่ทราบว่า เป็นพระบรมธาตุ จึงเรียกว่า ปรางค์ขอม ตามร่องรอยในตำนานและโบราณคดีซึ่งปรากฏในสมัยกรุงพนมหรือ อาณาจักรพนม พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทอันบริสุทธิ์มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดลุ่ม แม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำตาปี พุทธศิลป์ในยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก ซึ่งตรงกับสมัยทวารวดี (ระหว่าง พ.ศ. 350-1200) สถูปหรือเจดีย์มีปรากฏทั่วในภาค กลาง ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ (กรมศิลปากร, 2533)

พุทธศิลป์เป็นงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้าน พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมที่มนุษย์ สร้างสรรค์ขึ้น เป็นความงามเพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุและ ถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาเนื่องในพระพุทธศาสนา เป็นการส่งเสริม เผยแผ่และโน้มน้าว จิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงามตาม หลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยสิ่งที่ผู้สร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรก ไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิด ทั้งที่เป็นนิกายมหายานหรือเถรวาท ดังจะเห็นชิ้นงานที่ ปรากฏอยู่ในรูปแบบที่ผู้สร้างมักจะสื่อหลักธรรมสอนและสร้างไว้ในวัดเพื่อพุทธบูชา ปลูกศรัทธา เตือนใจ เผยแผ่และสืบทอดพระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีพุทธศิลป์เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่สร้างขึ้นตามวัดต่าง ๆ เนื่องจากวัด เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน เป็นแรงจูงใจให้คนสนใจพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ความรู้ และเข้าใจพระพุทธศาสนาโดยผ่านทางงานพุทธศิลป์ (พระกฤษณะพงษ์ ฐิตมานโส (มังกร), 2564)

วัดเป็นแหล่งรวมพุทธศิลป์ที่มีอายุเป็นร้อยปี เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการ ทั้ง ด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม แฝงไปด้วยคติแนวคิดหลักธรรม มากมาย วัดบ้านกร่างจังหวัดสุพรรณบุรีนั้นเป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่สร้างในสมัยอยุธยา สันนิษฐานว่า มีอายุร่วม 400 ปี เป็นวัดที่ขุดพบพระขุนแผนบ้านกร่าง พระขุนแผนวัด บ้านกร่าง เป็นเนื้อดินเผาศิลปะอยุธยา ตำนานกล่าวว่า หลังสงครามยุทธหัตถีระหว่าง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราช ตอนยกทัพกลับได้พักทัพริมฝั่งแม่น้ำ สุพรรณบุรี ทรงรับสั่งให้ทหารสร้างพระเครื่องจำนวนถึง 84,000 องค์ บรรจุในกรุวัด บ้านกร่างเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ทหารที่เสียชีวิต นอกจากนี้ ยังมีอุโบสถและวิหารซึ่ง เป็นโบราณสถานเก่าแก่ที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ภายในประดิษฐานพระประธานองค์ ใหญ่ศิลปะสมัยอู่ทอง ใบเสมาที่เรียงรายรอบอุโบสถมีที่มาจากการนำพระวัดกร่างพิมพ์ ทรงพลใหญ่มาจำลองให้มีขนาดเท่าใบเสมา ทำให้ใบเสมาของวัดนี้มีลักษณะโดดเด่นไม่ เหมือนวัดใด ส่วนวิหารมีอายุราว 450 ปี ภายในมีหลวงพ่อแก้วและพระประธาน

มณฑปด้านในมีรอยพระพุทธบาทจำลองสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 ด้านหลังวิหารประดิษฐานเจดีย์ที่ปฏิสังขรณ์ใหม่ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระเครื่องตระกูลวัดบ้านกร่าง (พระขุนแผน) ภายในพระเจดีย์ เคยพบพระพุทธรูปเนื้อสัมฤทธิ์จำนวน 20-30 องค์ รวมถึงพระเครื่องซึ่งมีลักษณะเป็นแก้วสีเขียว (คมชัดลึก, 2565)

นอกจากนี้ ภายในวัดบ้านกร่างยังมีเจดีย์กลางน้ำที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 มีอายุประมาณ 150 ปี เป็นลักษณะย่อมุมไม้สิบสอง เดิมทีองค์พระเจดีย์ตั้งอยู่กลางแม่น้ำท่าจีน สร้างขึ้นไว้ให้คนทั่วไปได้สักการบูชาในวันลอยกระทง แต่เนื่องจากกระแสน้ำเปลี่ยนทิศจึงเป็นเหตุให้พระเจดีย์ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จทรงนมัสการเจดีย์กลางน้ำองค์นี้ คราวเสด็จประพาสเมืองสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2451 และตั้งพลับพลาที่ตำบลบ้านกร่าง บริเวณด้านหน้าวัดยังเป็นอุทยานมัจฉา มีปลาจำนวนมากอาศัยอยู่ (เทศบาลตำบลศรีประจันต์, ม.ป.ป.)

ด้วยความสำคัญของพุทธศิลป์ดังกล่าวแล้ว ประกอบกับวัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีพุทธศิลป์เก่าแก่มากมาย ยิ่งไปกว่านั้น วัดบ้านกร่างยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาและวิเคราะห์พุทธศิลป์พระบ้านกร่างเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแง่มุมของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเชื่อของชาวสุพรรณบุรีที่มีต่อพระพุทธศาสนา รวมถึงความหมายที่สอดแทรกในพุทธศิลป์ ผลจากการวิจัยจะช่วยเผยแพร่คุณค่าและความงามของพระบ้านกร่างแก่สาธารณชน และสามารถใช้เป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาในอนาคต นอกจากนี้ การทำความเข้าใจในพุทธศิลป์พระบ้านกร่างยังสามารถสนับสนุนการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุพรรณบุรี และส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของมรดกที่สืบทอดจากบรรพชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาและแบบพิมพ์ของการสร้างพุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี

2. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

3. เพื่อถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาเอกสารเพื่อวิเคราะห์พุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 19 คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและด้านพุทธศิลป์ ซึ่งมีความรู้ด้านพุทธศิลป์พระบ้านกร่างในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จำนวน 7 คน 2) ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ซึ่งเป็นนักสะสมพระเครื่องและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 7 คน 3) พระสงฆ์ในวัดบ้านกร่าง ตำบลศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 5 รูป

3. เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือการวิจัยด้วยการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแล้วนำมาร่างเป็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ประวัติความเป็นมาของพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 2) ลักษณะเด่นของพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 3) อิทธิพลทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 4) พุทธศิลป์พระบ้านกร่างกับผลกระทบต่อความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 5) การอนุรักษ์พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 6) บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการรักษาและส่งเสริมพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 7) โครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมและเผยแพร่พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 8) ประโยชน์ของการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 9) ปัญหาหรือความท้าทายที่ชุมชนหรือหน่วยงานเกี่ยวข้องต้องเผชิญในการศึกษาและอนุรักษ์พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง 10) ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการศึกษาและการอนุรักษ์พุทธศิลป์พระบ้านกร่าง

ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือได้ไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาเกี่ยวกับความถูกต้องของแบบสัมภาษณ์ในส่วนของความสอดคล้องกับเนื้อหาและทฤษฎี ก่อนนำมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นจึงนำแบบสอบถามและข้อคำถามมาทำการปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนรวบรวมเก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีวิธีการดังนี้

1) การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารโบราณ เอกสารประวัติศาสตร์ ตำนานท้องถิ่น หนังสือด้านพุทธศิลป์และโบราณคดีเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพระบ้านกร่าง ทั้งในด้านประวัติความเป็นมา รูปแบบศิลปกรรมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Data Collection) ลงพื้นที่วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อศึกษาพื้นที่จริง ตรวจสอบลักษณะของพระเครื่องต้นแบบและสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ พร้อมบันทึกภาพและข้อมูลประกอบ

3) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศิลป์ นักโบราณคดี พระสงฆ์ นักสะสมพระเครื่องและปราชญ์ชาวบ้านเพื่อรวบรวมความคิดเห็น ความรู้ ความเชื่อและข้อมูลที่เชื่อมโยงกับบริบทของพระบ้านกร่าง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ วิเคราะห์เปรียบเทียบคุณลักษณะของพระบ้านกร่างในด้านศิลปกรรม คติธรรมและบริบททางสังคม-วัฒนธรรม รวมถึงเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาและแบบพิมพ์ของการสร้างพุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี

1.1 ประวัติความเป็นมาของพระวัดบ้านกร่าง พระวัดบ้านกร่างเป็นพระเครื่องที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่นักสะสม เนื่องจากมีรูปแบบพิมพ์หลากหลายและสื่อถึงอัตลักษณ์ทางพุทธศิลป์ของท้องถิ่น งานวิจัยพบว่า พระเครื่องเหล่านี้แตกกรุครั้งแรกในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2440-2442 ซึ่งตรงกับยุคที่วัดบ้านกร่างเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

1.2 ลักษณะของพระวัดบ้านกร่าง พระวัดบ้านกร่างถูกค้นพบภายในกรุของวัดบ้านกร่าง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง โดยพระที่ค้นพบมีจำนวนมากและมีพิมพ์ทรง 39 แบบ แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พระวัดบ้านกร่างเดี่ยว จำนวน 25 พิมพ์ เช่น พิมพ์ขุนแผนห้าเหลี่ยมอกใหญ่ พิมพ์ทรงพลใหญ่ พิมพ์พระประธาน พิมพ์ซุ้มประตู ฯลฯ พระวัดบ้านกร่างคู่ จำนวน 14 พิมพ์ เช่น พิมพ์หน้ายักษ์ พิมพ์หน้าเทวดา พิมพ์เศียรโต พิมพ์พระพักตร์ยาว ฯลฯ

ภาพ 1 พระวัดบ้านกร่างเดี่ยว
พิมพ์ขุนแผนห้าเหลี่ยม (อกใหญ่)

ภาพ 2 พระวัดบ้านกร่างคู่ พิมพ์สองปาง

1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างพระวัดบ้านกร่างมีความเป็นไปได้ว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถอาจเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างพระวัดบ้านกร่างเพื่อเป็นพุทธบูชาและอุทิศส่วนกุศลให้แก่ทหารที่ร่วมรบในสงครามยุทธหัตถี งานวิจัยอ้างอิงหลักฐานหลายประการ เช่น ศิลปะขององค์พระที่มีความคล้ายคลึงกับศิลปะอยุธยา ลักษณะดินที่ใช้สร้างพระซึ่งมีส่วนผสมของแร่สีแดงเลือดนก

1.4 คุณลักษณะของพระวัดบ้านกร่าง งานวิจัยได้กำหนดเกณฑ์สำคัญในการศึกษาคุณลักษณะของพระวัดบ้านกร่าง ได้แก่ เนื้อพระ: มีความหยาบเนื่องจากมีเม็ดแร่ผสมอยู่ ความแห้งผาก: พระแท้จะมีความแห้งสนิทเนื่องจากถูกบรรจุในกรุเป็นเวลานาน ความมันและผิวไฟ: เมื่อทำความสะอาดผิวพระแท้จะมีความมันแบบธรรมชาติ รอยตอกตัด: เป็นรอยที่เกิดขึ้นจากการตัดแต่งเนื้อพระ เม็ดแร่ดอกมะขาม: เป็นจุดสีแดงเลือดนกที่ปรากฏในเนื้อพระแท้ คราบกรุและรอยกาบหมาก: พระแท้มักมีรอยของเชื้อราดำและรอยจากแม่พิมพ์ไม้

1.5 ความสำคัญของพระวัดบ้านกร่างในเชิงพุทธคุณ พระวัดบ้านกร่างเป็นที่ยอมรับว่า เป็นพระเครื่องที่มีพุทธคุณสูงในด้านคงกระพัน แคล้วคลาดและเมตตามหานิยม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความศรัทธาของชุมชนท้องถิ่นต่อพระพุทธศาสนา งานวิจัยชี้ให้เห็นว่า พระเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงวัตถุมงคลเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์และศิลปะของจังหวัดสุพรรณบุรี

2. การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2.1 ความเชื่อมโยงการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในพระพุทธศาสนามีดังต่อไปนี้ 1) ความเชื่อมโยงกับหลักธรรมการบูชา พระบ้านกร่างสะท้อนถึงแนวคิดการบูชา (พุทธบูชา) ประเภทอามิสบูชา คือ การบูชาด้วยวัตถุ เช่น การสร้างพระเครื่อง การถวายดอกไม้ ธูปเทียน ซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่พุทธศาสนิกชน และปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน เช่น การรักษาศีล การปฏิบัติสมาธิภาวนา ซึ่งเป็นการบูชาที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่า สูงสุด พระบ้านกร่าง จึงเป็นสื่อกลางที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนตระหนักถึงความสำคัญของปฏิบัติบูชา คอยเตือนใจให้ดำรงตนอยู่ในหลักศีล สมาธิและปัญญา 2) ความเชื่อมโยงกับโลกบาลธรรม คือ หลักธรรมที่ช่วยคุ้มครองโลก ได้แก่ หิริ (ความละอายต่อบาป) ทำให้บุคคลไม่กล้าทำความชั่ว เพราะตระหนักรู้ว่า ผิดศีลธรรม และโอตตัปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) ทำให้บุคคลกลัวผลกรรมของการทำชั่ว พระบ้านกร่างมีบทบาทเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้ที่บูชาระลึกถึงความดีงาม มีหิริโอตตัปปะอยู่ในจิตใจ ทำให้ไม่กล้าทำบาปกรรม 3) ความเชื่อมโยงกับหลักบุพการีและกตัญญูกตเวที พระพุทธเจ้าเป็นบุพการีทางธรรมที่ชี้ทางพ้นทุกข์ บิดามารดา ครูบาอาจารย์เป็นบุพการีที่ให้กำเนิดและสั่งสอน การสร้างพระเครื่องเพื่ออุทิศบุญให้แก่บรรพบุรุษ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที เป็นสื่อที่ช่วยเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ผ่านการสืบทอดศรัทธาและจริยธรรม โดยมีการมอบพระเครื่องเป็นมรดกทางศาสนาแก่ลูกหลาน 4) ความเชื่อมโยงกับหลักบุญกิริยาวัตถุ คือ ทางมาแห่งบุญ 3 ประการ ได้แก่ ทานมัย (การให้ทาน) เช่น การสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นพุทธบูชา ศีลมัย (การรักษาศีล) เช่น การดำรงตนอยู่ในศีลธรรมเมื่อบูชาพระบ้านกร่าง ภาวนามัย (การเจริญภาวนา) เช่น การน้อมจิตภาวนาเมื่อสวดมนต์หรือบูชาพระ พระบ้านกร่าง จึงเป็นเครื่องมือแห่งการสั่งสมบุญที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนตระหนักถึงคุณค่าของการทำความดีและเป็นแรงบันดาลใจให้เจริญรอยตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

2.2 ความเชื่อมโยงคติธรรมในพระพุทธศาสนา คติธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและสงบสุข ดังต่อไปนี้ 1) วัตถุมงคลกับการนำบุคคลเข้าสู่ธรรม การสร้างวัตถุมงคลเป็นแนวทางที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนมีที่พึ่งทางใจและเตือนสติให้ดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม แม้บางมุมมองจะมองว่า วัตถุมงคลทำให้คนยึดติดกับวัตถุ แต่วัตถุเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องมือในการดึงจิตใจคนส่วนใหญ่ให้อยู่ในกรอบของศาสนา 2) คติธรรมจากประเพณีการสร้างพระพุทธรูป การสร้างพระพุทธรูปสะท้อนถึงหลักศรัทธา การบูชาและบุญกิริยาวัตถุ นอกจากนี้ อัตลักษณ์ของพระพุทธรูปยังสื่อถึงคติธรรมเครื่องเตือนใจให้พุทธศาสนิกชน

ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น พระเศียรแหลม หมายถึง ปัญญาและความเฉียบแหลมในการแก้ปัญหาชีวิต พระกรรณยาน (หูยาน) สื่อถึงการเป็นผู้มีสติ ฟังอย่างมีเหตุผล ไม่เชื่อง่าย พระเนตรมองต่ำ สอนให้รู้จักพิจารณาตนเองก่อนจะตัดสินผู้อื่น พระพักตร์สงบนิ่ง สื่อถึงการมีจิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อปัญหาและอุปสรรค รอยยิ้มของพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์ของความเข้าใจโลกตามสัจธรรม 3) หลักธรรมแฝงในพระพุทธรูป การกราบไหว้พระพุทธรูปควรทำด้วยปัญญา หมายถึง การน้อมนำคุณธรรมของพระพุทธเจ้าเข้าสู่ตนเอง ไม่ยึดติดกับพิธีกรรม แต่ใช้การกราบไหว้เป็นโอกาสฝึกจิตและลดอัตตา ศรัทธาที่แท้จริงต้องมาพร้อมกับการปฏิบัติ 4) ความสำคัญของปัญญาและการควบคุมจิตใจ พระพุทธศาสนาเน้นการใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาชีวิต คติธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ “หัวแหลม ปัญญาว่องไว ทุกข์ใจดับได้ทันที” สอนให้ใช้สติปัญญาพิจารณาเหตุและผลเพื่อแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ “หูยาน คือ ความหนักแน่น ไม่แล่นรับเสียงเร็วรี่” สอนให้รับฟังอย่างมีสติ ไม่หวั่นไหวง่ายต่อคำพูดของผู้อื่น “ใครว่าใครด่าท้าตี ไม่มีโมโหวู่วาม” สอนให้ควบคุมอารมณ์ มีขันติและไม่โต้ตอบด้วยความโกรธ “มองต่ำ คือ ตาสติ ไม่ดำริในสิ่งทั้งสาม” เตือนให้มีสติและไม่ดำริในกามพยาบาทและการเบียดเบียน 5) หลักเมตตากรุณาและความเสมอภาค พระพุทธศาสนาสอนให้พุทธศาสนิกชนมีเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์โดยไม่เลือกปฏิบัติ คติธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น “นิ้วมือสั้นยาวเท่ากัน สิ่งนั้น คือ รักแผ่ซ่าน” สอนถึงความเสมอภาคและความรักที่ไร้เงื่อนไข “เมตตากรุณาตลอดกาล สงสารสรรพสัตว์เสมอกัน” สะท้อนหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา และ 6) การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน คติธรรมของพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในวัดหรือในพิธีกรรม แต่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น “นั่งลุกเดินเหินไปไหน ดอกบัวเกิดได้ทุกหน” สอนให้ฝึกสติและปัญญาในทุกอิริยาบถ “กราบองค์พุทธรูปครั้งใด ตั้งใจดำรงคงมั่น” เตือนให้การกราบไหว้เป็นโอกาสในการตั้งมั่นในศรัทธาและคุณธรรม “น้อมเอาคุณธรรมอนันต์ เหล่านั้นมาไว้ในตน” ส่งเสริมให้นำหลักธรรมมาปฏิบัติจริง มิใช่เพียงเรียนรู้

2.3 ความเชื่อมโยงพุทธปฏิมากับพุทธปรัชญา พุทธปฏิมา (พระพุทธรูป) ไม่ได้มีเพียงวัตถุประสงค์เพื่อการเคารพบูชาหรือเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ผ่านตำนานและเรื่องเล่าตามท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังแฝงด้วยแนวคิดทางพุทธปรัชญา ซึ่งช่วยให้เข้าถึงหลักธรรมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังต่อไปนี้ 1) ความหมายของพุทธปรัชญา เป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติที่เน้นการเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและนำไปสู่ความพ้นทุกข์ พุทธปรัชญาสะท้อนผ่านพระพุทธรูปในปางต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงวัตถุสำหรับ

การกราบไหว้ แต่เป็นสัญลักษณ์ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และ 2) พุทธปฏิมากับหลักพุทธปรัชญา พุทธปฏิมาปางต่าง ๆ เป็นเครื่องเตือนใจให้พุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตตามหลักธรรม การบูชาพระพุทธรูปที่แท้จริง คือ การปฏิบัติตามหลักธรรม แนวคิดของพุทธปรัชญามุ่งเน้นที่การฝึกฝนตนเองและเข้าใจความจริงของชีวิต เป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม ดังนั้น การสร้างและเคารพบูชาพระพุทธรูปควรตั้งอยู่บน “ศรัทธาที่มีปัญญากำกับ” มิใช่เพียงความเชื่อในวัตถุมงคล หากแต่เป็นการเข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและน้อมนำไปสู่การปฏิบัติจริง

3. การถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี

3.1 การบันทึกประวัติศาสตร์และข้อมูลทางวิชาการ เป็นรากฐานสำคัญของการถ่ายทอดคุณค่าพระบ้านกร่างให้แก่คนรุ่นหลัง โดยครอบคลุม 4 ประเด็นหลัก คือ 1) การศึกษาต้นกำเนิดพระบ้านกร่าง โดยการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น เอกสารโบราณ พงศาวดาร ตำนานท้องถิ่น สัมภาษณ์ผู้รู้ 2) การพัฒนาการทางพุทธศิลป์ โดยการศึกษารูปแบบของพระพิมพ์ต่าง ๆ เช่น พิมพ์ใหญ่ พิมพ์ขุนแผน พิมพ์นางพญา และเปรียบเทียบกับศิลปะร่วมยุค เช่น ศิลปะอู่ทองและอยุธยา 3) การจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัล โดยการสร้างแหล่งข้อมูลออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ แอปพลิเคชันสแกน 3 มิติ (3D Scanning) แพลตฟอร์มออนไลน์ 4) การศึกษาทางโบราณคดี โดยการใช้วิธีวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น เทคนิคการเรืองรังสีเอ็กซ์ (X-ray Fluorescence) การตรวจหาอายุด้วยคาร์บอนกัมมันตรังสี (Radiocarbon Dating) เพื่อระบุองค์ประกอบของเนื้อพระ

3.2 การสร้างพื้นที่จัดแสดงที่เหมาะสมในพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่คุณค่าพระบ้านกร่าง ควรออกแบบพื้นที่ให้เป็นระบบน่าสนใจและเข้าถึงง่าย โดยแบ่งเป็น 4 โซนหลัก ได้แก่ 1) โซนประวัติศาสตร์และการค้นพบ เป็นการแสดงแผนที่จุดค้นพบพระบ้านกร่าง พร้อมเอกสารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ 2) โซนพุทธศิลป์และรูปแบบพระพิมพ์ เป็นการจัดแสดงพระพิมพ์ต่าง ๆ และเปรียบเทียบกับพระเครื่องยุคเดียวกัน 3) โซนพระพุทธศาสนาและความเชื่อ เป็นการอธิบายพุทธคุณและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น ไตรลักษณ์ พรหมวิหาร 4) โซนการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เป็นการให้ผู้เข้าชมทดลองสร้างพระเครื่องจำลองและจัดเสวนากับผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ ยังมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้เทคนิคความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality; VR) ให้ผู้เข้าชมสำรวจกรุพระบ้านกร่าง

แบบเสมือนจริง การใช้เทคนิคความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality; AR) สำหรับดูข้อมูลเพิ่มเติม การใช้แชทบอทปัญญาประดิษฐ์ (AI Chatbot) เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับพระบ้านกร่าง ฯลฯ

3.3 การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในศูนย์การเรียนรู้ การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Active Learning) ช่วยให้เยาวชน นักเรียน นักวิจัยและประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างลึกซึ้ง โดยใช้แนวทางหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมปฏิบัติจริง (Hands-on Activities) โดยการทดลองปั้นพระเครื่องจำลอง วิเคราะห์เนื้อพระและเปรียบเทียบพุทธศิลป์ของพระพิมพ์ต่าง ๆ 2) การใช้เทคโนโลยี (Technology-enhanced Learning) โดยการใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR) ซึ่งเป็นการนำเทคโนโลยีมาผสานระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงกับความเสมือนจริงเข้าด้วยกัน และเทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) ซึ่งเป็นการจำลองภาพให้เสมือนจริงแบบ 360 องศาในการศึกษาโบราณวัตถุ เช่น การสำรวจกรุพระบ้านกร่างเสมือนจริง 3) การเรียนรู้ผ่านการสืบค้น (Inquiry-based Learning) โดยการส่งเสริมให้เยาวชนทำโครงงาน เช่น การศึกษาความแตกต่างของพระบ้านกร่างกับพระเครื่องยุคเดียวกัน 4) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based Learning) โดยการจัดเสวนากับนักโบราณคดี พระสงฆ์และนักสะสมพระเครื่อง

อภิปรายผล

1. พระบ้านกร่างเป็นพระพิมพ์ที่มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีพัฒนาการทางศิลปกรรมที่รับอิทธิพลมาจากยุคต่าง ๆ โดยเฉพาะสมัยอยุธยา นอกจากนี้ ยังสะท้อนคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนในยุคนั้น การศึกษานี้เชื่อมโยงกับงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องในหลายแง่มุม ซึ่งสอดคล้องการศึกษาของพระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน) และพระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ) (2562) กล่าวว่า การนับถือพระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาเน้นการทำบุญกุศล บำรุงพระสงฆ์ สร้างวัด ปูชนียวัตถุและปูชนียสถาน การบำเพ็ญเพียรทางจิตมุ่งเน้นให้เกิดความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ มีความเชื่อเรื่องเวทย์มนตร์คาถา อาคมและไสยศาสตร์เข้ามาปะปนอยู่มาก พระมหากษัตริย์ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี งานนี้มีความคล้ายคลึงกับการศึกษาพระบ้านกร่างซึ่งมีความสำคัญในบริบทท้องถิ่นของจังหวัดสุพรรณบุรี โดยเฉพาะการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และความเชื่อที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาของประภาส แก้วเกตุพงษ์ (2564) กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยซึ่งได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดีย ในยุคแรกที่

ประเทศไทยสร้างพระพุทธรูปเริ่มตั้งแต่สมัยอาณาจักรทวารวดี พุทธศิลป์ในยุคนี้สร้างขึ้นมากมายตั้งแต่วัตถุชิ้นใหญ่จนถึงวัตถุชิ้นเล็ก วัสดุที่ใช้ในการสร้างองค์พระส่วนมากเป็นดินเผา ศิลา ทอง สำริด ปูน งานหล่ออิฐถือปูนและไม้ เป้าหมายหลักในการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยเพื่อเป็นพุทธานุสสติ ทั้งเป็นการสร้างอุทเทสิกเจดีย์เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และยังสอดคล้องกับพระมหาอุดม ปณฺณาโภ (อรรถศาสตร์ศรี) (2547) ที่ศึกษาพุทธศิลป์ในมิติของสุนทรียศาสตร์ในสมัยอยุธยา งานวิจัยนี้ช่วยอธิบายลักษณะศิลปกรรมของพระบ้านกร่างที่มีอิทธิพลจากศิลปะอยุธยาและแนวคิดสุนทรียศาสตร์ที่สะท้อนอยู่ในพุทธศิลป์

2. ความเชื่อมโยงการสร้างพระบ้านกร่างกับคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า พระบ้านกร่างไม่ได้เป็นเพียงวัตถุมงคลที่ผู้คนนิยมบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลหรือป้องกันภยันตรายเท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อกลางการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญหลายประการ ได้แก่ การบูชา (พุทธบูชา) โลกบาลธรรม (หิริโอตตัปปะ) หลักบุพการีและกตัญญูกตเวที และบุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) ซึ่งพบว่า มีความสอดคล้องกับงานของภานุวัฒน์ เนียมบาง (2553) ที่ศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเน้นว่า พุทธศิลป์ไม่ได้เป็นเพียงงานศิลปะ แต่เป็นสื่อที่แฝงคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งตรงกับแนวคิดของการศึกษาพระบ้านกร่างว่า เป็นสัญลักษณ์ของธรรมะและศรัทธา ไม่ใช่เพียงวัตถุศักดิ์สิทธิ์ และยังสอดคล้องกับแนวคิดของพระกฤษณะพงษ์ ฐิตมานโส (มังกร) (2564) ที่กล่าวว่า พุทธศิลป์เป็นเครื่องมือในการชี้นำให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัด พุทธศิลป์เป็นสื่อนำในการรับรู้ ทำให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรม ก่อให้จิตใจเกิดเป็นบุญกุศล งานพุทธศิลป์แบบศรีวิชัยจึงถือเป็นแนวทางหนึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือ เป็นสื่อชี้ชวน ชักนำให้สาธารณชนเข้าวัด เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมให้สาธารณชนมีจิตใจ เป็นบุญกุศล ซึ่งคล้ายกับบทบาทของพระบ้านกร่างที่เป็นสื่อกลางในการสืบทอดคำสอนและคติธรรมของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังสอดรับกับงานวิจัยของบัญชายุทธ นาคมุจลินท์ (2556) ที่ศึกษาพัฒนาการของพระพุทธพระลับและความสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งพบว่า พระพุทธรูปในท้องถิ่นมีบทบาทในการเสริมสร้างศรัทธาและเป็นศูนย์กลางของชุมชน เช่นเดียวกับพระบ้านกร่างที่มีความสำคัญในบริบทของจังหวัดสุพรรณบุรี

3. การถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Active

Learning) เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ศูนย์การเรียนรู้พระบ้านกร่างมีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยอย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการเรียนรู้ที่ใช้เน้นไปที่การปฏิบัติจริง การใช้เทคโนโลยี การสืบค้นข้อมูลและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับการศึกษาของเกรียงศักดิ์ ฟองคำ และคณะ (2567) ซึ่งศึกษายุวสล่า: การถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นเยาว์จังหวัดแพร่พบว่า ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาโดยวัดร่องฟองและโรงเรียนบวรวิชชาลัย และสร้างแหล่งเรียนรู้ผลงานสล่าพุทธศิลป์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับสาธารณชนและองค์กรต่าง ๆ โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้งานวิจัยในอบรมและถ่ายทอดให้แก่กลุ่มเป้าหมายและผู้ที่มีความสนใจในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา และยังสอดคล้องกับพระครูสุตชยาภรณ์ (เขียวสุข) และอัครเจตน์ ชัยภูมิ (2559) ซึ่งศึกษากระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางพบว่า ฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ นครลำปาง ใช้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน การใช้รูปแบบการวาดลายเส้น การใช้รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี การใช้รูปแบบการสร้างงานไม้ พื้นฐานเพื่อบูรณาการการสร้างศิลป์ต่าง ๆ การใช้รูปแบบการแกะลายกระดาษและพลาสติกเพื่อตกแต่งงานไม้และการใช้รูปแบบความถนัดเฉพาะตัวเป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง รูปแบบเหล่านี้จึงเหมาะสำหรับชาวพุทธผู้สนใจงานพุทธศิลป์จะนำไปใช้เป็นแนวทางการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางต่อไป ซึ่งตรงกับแนวคิดของศูนย์การเรียนรู้พระบ้านกร่างที่จัดให้มีเสวนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ การเรียนรู้จากชุมชนและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เชี่ยวชาญ

องค์ความรู้จากการวิจัย

พระบ้านกร่างเป็นพระเครื่องสำคัญที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม พระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์ ถ่ายทอดคุณค่าอย่างเป็นระบบ โดยแต่ละมิติสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในเชิงรูปธรรม ได้แก่ องค์พระเครื่อง และเชิงนามธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ศรัทธา คุณธรรม ดังนี้

1. ด้านประวัติศาสตร์พระบ้านกร่างพบว่า 1) ต้นกำเนิดและยุคสมัย พระบ้านกร่างสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-22 มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สงครามในยุคกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระเครื่องใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของทหารและประชาชนและค้นพบในกรุวัดบ้านกร่าง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาค 2) บริบททางสังคมและการใช้พระเครื่อง พระบ้านกร่างสร้างขึ้นเป็นวัตถุมงคลที่มีพุทธคุณด้านคุ้มครองป้องกันภัยและมีบทบาทสำคัญในชีวิต

ของชาวบ้าน การบูชาพระบ้านกร่างเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อด้านพุทธคุณ โดยเฉพาะด้านเมตตามหานิยม แคล้วคลาดและแสดงถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวพุทธในสุพรรณบุรี ซึ่งใช้พระเครื่องเป็นเครื่องหมายของศรัทธา

2. ด้านพุทธศิลป์พระบ้านกร่างพบว่า 1) ลักษณะศิลปกรรมของพระบ้านกร่าง พระบ้านกร่างได้รับอิทธิพลจากศิลปะอู่ทองและศิลปะอยุธยา โดยสามารถแบ่งเป็น 4 พิมพ์หลัก ได้แก่ (1) พิมพ์ใหญ่ แสดงถึงพระพุทธเจ้าในปางสมาธิ สื่อถึงความสงบและปัญญา (2) พิมพ์ขุนแผน มีซุ้มเรือนแก้วและลวดลายวิจิตร เชื่อมโยงกับความเชื่อด้านเสน่ห์เมตตามหานิยม (3) พิมพ์นางพญา องค์พระมีรูปทรงสามเหลี่ยม สื่อถึงความมั่นคง แข็งแกร่งและความศรัทธาของสตรี (4) พิมพ์ลีลา แสดงถึงการก้าวเดินของพระพุทธเจ้า เป็นสัญลักษณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) ความโดดเด่นของศิลปกรรมพระบ้านกร่าง มีลักษณะซุ้มเรือนแก้ว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการตรัสรู้และการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า รายละเอียดขององค์พระมีความอ่อนช้อยและสมส่วน สะท้อนถึงแนวคิดพุทธศิลป์ที่เชื่อมโยงกับพระธรรม ใช้เทคนิคการปั้นและการหล่อพระโบราณ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของช่างฝีมือในยุคนั้น

3. ด้านพระพุทธศาสนาและความเชื่อพบว่า 1) หลักธรรมที่สะท้อนอยู่ในพระบ้านกร่าง พิมพ์ใหญ่ สะท้อนหลักสมาธิและปัญญา (สติปัฏฐาน ไตรสิกขา) พิมพ์ขุนแผน สะท้อนหลักพรหมวิหาร โดยเฉพาะเมตตาและกรุณา พิมพ์นางพญาสะท้อนหลักขันติและศรัทธา ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา พิมพ์ลีลาสะท้อนหลักสัมมาอาชีวะและสัมมาวายามะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอริยมรรคมีองค์ 8 2) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบ้านกร่างในสังคมไทยเชื่อกันว่า พระบ้านกร่างมีพุทธคุณสูงด้านแคล้วคลาดและคงกระพัน การบูชาพระบ้านกร่างเชื่อมโยงกับบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ได้แก่ ทาน ศีลและภาวนา มีความเกี่ยวข้องกับหิริโอตตัปปะ (ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป) ซึ่งเป็นคุณธรรมที่แฝงอยู่ในการสร้างพระเครื่อง

4. ด้านการอนุรักษ์และถ่ายทอดคุณค่าพระบ้านกร่างพบว่า 1) แนวทางการอนุรักษ์พระบ้านกร่าง การจัดเก็บพระเครื่องต้องอยู่ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ควบคุมความชื้นและแสงสว่างเพื่อลดการเสื่อมสภาพ มีการใช้เทคโนโลยีสแกน 3 มิติ และเทคนิคการเรืองรังสีเอ็กซ์เพื่อศึกษาส่วนผสมของเนื้อพระและสร้างแบบจำลองดิจิทัล การสร้างฐานข้อมูลพระบ้านกร่างในรูปแบบดิจิทัลอาร์ไคฟ์ (Digital Archive) เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ 2) แนวทางการถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่าง จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนสามารถศึกษาประวัติและพุทธ

ศิลป์ของพระเครื่อง ใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) และความเป็นจริงเสริม (AR) ในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับพระบ้านกร่างแบบเสมือนจริง จัดทำโครงการนักอนุรักษ์พระเครื่องรุ่นเยาว์เพื่อให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้พุทธศิลป์และโบราณคดี 3) แนวทางการบูรณาการองค์ความรู้เข้ากับการศึกษา โดยนำความรู้เกี่ยวกับพระบ้านกร่างบรรจุในหลักสูตรศิลปะ ประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการปั้นพระเครื่องเพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือทำและเข้าใจขั้นตอนการสร้างพระพิมพ์ จัดเสวนาเชิงวิชาการเกี่ยวกับพุทธศิลป์กับจิตวิญญาณของชาวพุทธเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สังคม

ภาพ 3 องค์ความรู้พุทธศิลป์พระบ้านกร่างเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

สรุป

การศึกษาประวัติความเป็นมาและแบบพิมพ์ของพระวัดบ้านกร่างช่วยให้เข้าใจอัตลักษณ์ทางพุทธศิลป์และความเชื่อของชุมชนในอดีต การวิเคราะห์ลักษณะทางศิลปะของพระเครื่องเหล่านี้ช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการสร้างพระในสมัยอยุธยา ตลอดจนเปิดโอกาสให้มีการต่อยอดงานวิจัยในด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและพระพุทธศาสนาในอนาคต

พระบ้านกร่าง ไม่ใช่เพียงวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยคุ้มครองป้องกันภยันตรายตามความเชื่อ แต่ยังเป็นสื่อกลางในการสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยมีความ

เชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ การบูชา (พุทธบูชา) โลกบาลธรรม (หิริโอตตัปปะ) บุพการีและกตัญญูกตเวที บุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) การศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธรูป วัตถุมงคลและคติธรรมในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่า การบูชาในพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของพิธีกรรมหรือความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นเครื่องเตือนใจให้พุทธศาสนิกชนใช้หลักธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญา โดยเน้นการฝึกจิต การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาและการมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น

ทั้งนี้ การถ่ายทอดคุณค่าพุทธศิลป์พระบ้านกร่างมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษามรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมไทย โดยใช้แนวทางที่เป็นระบบ ได้แก่ การบันทึกข้อมูลทางวิชาการเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ การสร้างพิพิธภัณฑ์และพื้นที่จัดแสดงเพื่อเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบที่น่าสนใจ การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้พระบ้านกร่างผ่านประสบการณ์ตรง เป็นสื่อกลางในการเรียนรู้พุทธศิลป์ ประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา ซึ่งช่วยให้คนรุ่นหลังตระหนักถึงคุณค่าและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2533). *วิวัฒนาการพุทธสถานไทย.* กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พ.

เกรียงศักดิ์ ฟองคำ และคณะ. (2567). ยุวสล่า: การถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นเยาว์ จังหวัดแพร่. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง.* 13 (2), 83-97.

คมชัดลึก. (23 ธันวาคม 2565). *พระกรุเมืองสุพรรณบุรี ยอดนิยม พระขุนแผน กรุวัดบ้านกร่าง ศรีประจันต์*. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2567, จาก https://www.komchadluek.net/amulet/539415

เทศบาลตำบลศรีประจันต์. (ม.ป.ป.). *วัดบ้านกร่าง*. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2567, จาก https://www.sriprachancity.go.th/trv-otp-detail?page=4&id=393

บัญชายุทธ นาคมุจลินท์. (2556). *พัฒนาการของพระพุทธพระลับต่อการเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดขอนแก่น*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประภาส แก้วเกตุพงษ์. (2564). ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย: ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 6 (5), 183-196.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2552). พระพุทธศาสนากับศิลปะในสังคมไทยในปัจจุบัน. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. 10 (2), 24-30.

พระกฤษณะพงษ์ ฐิตมานโส (มังกร). (2564). พุทธศิลป์ ถิ่นศรีวิชัย: ศิลปะเพื่อพระพุทธศาสนา. *วารสารพุทธนวัตกรรมปริทรรศน์*. 1 (2), 108-120.

พระครูสุตชยาภรณ์ (เขียวสุข) และอัครเจตน์ ชัยภูมิ. (2559). การศึกษากระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง. *วารสารพุทธอาเซียนศึกษา*. 1 (1), 73-92.

พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน) และพระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ). (2562). กำเนิดและพัฒนาการพุทธศิลปวัตถุสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. 21 (1), 45-52.

พระมหาอุดม ปณฺฑาโภ (อรรถศาสตร์ศรี). (2547). *การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์: ศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภานุวัฒน์ เนียมบาง. (2553). *ศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษาวัดร่องขุ่น ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย*. สารนิพนธ์ปริญญาศาสนศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.